

Karin Boye

Vår kanske mest älskade lyriker under 1900-talet, Karin Boye (1900–1941), skrev även romaner och noveller. Hennes framtids-
skildring *Kallocain* (1940) är präglad av 1930-talets utveckling mot
diktatur och förtryck i många stater. Vetenskapsmannen Leo Kall
har uppfunnit ett sanningsserum som gör att staten får reda på
människors allra innersta hemligheter, och därmed kan straffa dem
som misstänks vara "landsförrädare". Kanske var det ångesten och
rädslan i samband med Stalins utrensningar och skenrättegångar
som var inspirationskällan.

Kallocain

Frånvarande grep han papperet och stapplade vidare mot dörren.
Där stannade han obeslutsamt ett par sekunder, vände sig plötsligt
stelt om och stammade:

– Får jag kanske bara säga, att jag inte förstår vad som kom åt
mig. Jag var som från mina sinnen och pratade sådant som jag inte
alls menar. Ingen kan älska sin tjänst mer än jag, och det faller mig
inte in att sluta, naturligtvis. Jag hoppas allvarligt, att jag får visa
min goda vilja genom att lida de svåraste experiment för Statens
skull.

– Åtminstone får ni väl stanna kvar tills handen är läkt, sade jag
lätt. Annars torde ni få svårt att bli antagen till något annat arbete.
Vad har ni för övrigt lärt er? Vad jag vet, brukar det inte slösas onö-
dig extrautbildning på någon medsoldat, och en man vid era år
torde man väl inte vilja kasta in på ett nytt område, särskilt som
man ju inte kan tänka sig något slags "invaliditet" för det yrke ni
har valt...

Jag vet ännu i dag, att jag talade högdraget och överlägset. Saken
var den, att jag oförhappandes fått en bestämd motvilja mot min
första försöksperson. Skäl till en sådan inställning tyckte jag mig ha,
tillräckligt: fegheten och den själviska ansvarslösheten, som han
dolde under en mask av mod och offervilja, när han var medveten

om att hans chefer ville ha det så. Ja, Sjunde byråns riktlinjer hade sannerligen gått mig i blodet! Gällde det bemantlad feighet, såg jag ju själv, hur vidrig den var, även om jag inte märkt det då det gällde bemantlad sorg. Vad jag däremot inte klart såg, var en annan orsak till min avoghet, en som jag först senare har upptäckt och förstått: återigen avund. Den mannen där, mindervärdig på många sätt som han var, talade om ett ögonblick av hög salighet, visserligen förgånget och nästan glömt, men ändå ett ögonblick... Hans korta extatiska vandring till ungdomslägrets propagandakontor den dag han anmälde sig till Frivilliga offerttjänsten – ja, den avundades jag honom. Skulle kanske ett enda sådant ögonblick ha stillat min osläckliga törst, som jag förgäves sökte släcka hos Linda? Fast jag inte tänkte dessa tankar färdiga, hade jag en känsla av att mannen var en benådad, men otacksam, och det gjorde mig hård.

I stället uppförde sig Rissen på ett sätt som slog mig med häpnad. Han gick rakt fram till n:r 135, lade handen på hans skuldra och sade i en ton, så varm att man knappast någonsin hörde den användas till vuxna, allra minst mellan män, utan på sin höjd då särskilt känslösamma mödrar talade till små barn:

– Var inte rädd nu. Det förstår ni väl, att här kommer inget personligt ut. Det är som om det aldrig hade varit sagt.

Mannen såg skyggt upp, vände sig hastigt om och försvann ut genom dörren. Jag tyckte mig förstå hans förlägenhet. Hade han ägt ett uns mer stolthet, tänkte jag, skulle han säkert ha spottat en chef i ansiktet, som uppförde sig så familjärt mot en underordnad. Och vidare tänkte jag: Hur kan man vörda och lyda en sådan chef! Den som ingen behöver vara rädd för kan inte fordra någon respekt heller, naturligt nog, eftersom aktning alltid innebär ett erkännande av kraft, överlägsenhet, makt – och kraft, överlägsenhet och makt alltid är farliga för omgivningen.

Vi var alltså ensamma, Rissen och jag, och en lång stillhet föll över rummet. Jag tyckte inte om Rissens pauser. De var varken vila eller arbete, de kom på ett ungefär.

– Jag anar vad ni tänker, min chef, sade jag till slut för att skjuta på. Ni tänker, att det här bevisar ingenting. Jag kan ha instruerat

mannen förut. Vad han sade var visserligen personligen komprometterande, men inte straffbart. Är det inte så ni tänker?

- Nej, sade Rissen och såg ut som om han vaknade upp. Nej, det tänkte jag inte. Det var väl tydligt nog, att mannen sade åtskilligt som han verkligen menade men inte för sitt liv ville ha sagt. Man kan inte missta sig på att det var äkta, både vad han bekände och skammen efteråt.

I mitt eget intresse borde jag väl ha varit glad åt hans lättrogenhet, men faktum var att den retade mig, därför att jag tyckte den var för lättvindig. I vår Världsstat, där varenda en av medsoldaterna från tidigaste år uppfostras till sträng självbehärskning, skulle det visst inte varit omöjligt, att nr 135 utfört en storartad skådespelarprestation, fast det nu händelsevis inte förhöll sig så. Men jag höll inne med min kritik och svarade bara:

- Är det odisciplinerat, om jag föreslår att vi fortsätter?

Den underlige mannen tycktes inte märka vad jag sade.

- En egendomlig uppfinning, sade han tankfullt. Hur kom ni på den?

- Jag byggde på föregående rön, svarade jag. En drog med likartade verkningar har funnits i bortåt fem år, men med sådana toxiska biverkningar, att försökspersonerna hamnade på sinnessjukhus så gott som utan undantag - om de så bara hade blivit använda en enda gång. Uppfinnaren förstörde en mängd folk på den och fick en så skarp varning, att hela saken fick ligga. Nu har jag lyckats neutralisera de toxiska biverkningarna. Jag medger, att jag var mycket spänd på hur det skulle gå i praktiken...

Och hastigt, liksom mer i förbigående, tillade jag:

- Jag hoppas min uppfinning får namnet kallocaïn efter mig själv.

- Säkert, säkert, sade Rissen, likgiltigt. Anar ni själv, hur stor betydelse den kommer att få?

- Jag anar det nog. När nöden är som störst, är hjälpen som närmast, heter det. Ni vet, att de falska vittnesmålen börjar översvämma domstolarna. Knappt en rättegång förekommer, där inte de olika vittnenas utsagor går stick i stäv mot varandra, och på ett sätt som omöjligt kan bero på misstag eller slarv. Vad det beror på, kan

toxisk giftig

ingen komma underfund med, men det är så.

- Är det så svårt? frågade Rissen och trummade mot bordskanten på ett sätt som irriterade mig. Är det verkligen så svårt att komma underfund med det? Tillåt mig en fråga - ja, ni behöver inte besvara den, om ni inte har lust - men anser ni mened vara av ondo under vilka omständigheter som helst?

- Naturligtvis inte, svarade jag en smula förargad. Inte om Statens väl fordrar det. Men det kan man väl inte säga om vilket litet struntmål som helst.

- Ja men tänk efter, sade Rissen knipslugt och lade huvudet på sned. Är det inte till Statens bästa, om en skurk blir fälld, må vara att han är oskyldig just till det han står anklagad för? Är det inte till Statens bästa, om min oduglige, skadlige, högst osympatiske ovän blir fälld, även om han inte precis har gjort något straffbart enligt lagen? *Han* kräver hänsyn förstås, men vad har den enskilde för rätt till hänsyn...

Jag visste inte riktigt vart han ville komma, och tiden led. Hastigt ringde jag själv efter nästa försöksperson, och medan jag gav henne en spruta svarade jag:

- I alla fall har det visat sig, att det där är ett ofog och inte alls till nytta för Staten, tvärtom. Men min uppfinning kommer att lösa det problemet som en lek. Inte bara så att vittnena nu kan kontrolleras - de kommer inte ens att behövas, eftersom brottslingen bekänner, gladligen och förbehållslöst, efter en liten insprutning. Olägenheterna av tredje graden känner vi till - ja, förstå mig rätt, jag kritiserar visst inte att den har använts, så länge det inte fanns något annat medel att tillgå - man kan ju inte gärna gå omkring och känna sig solidarisk med brottslingar, när man vet med sig att man inte har något på sitt samvete...

- Ni tycks då ha ett ovanligt solitt samvete, sade Rissen torrt. Eller leker ni bara att ni har det? Min erfarenhet är annars den, att ingen medsoldat över fyrti har riktigt gott samvete. I sin ungdom har man det kanske, somliga, men sedan... För resten är ni kanske inte över fyrti än?

- Det är jag inte, svarade jag så lugnt jag kunde, och lyckligtvis stod jag vänd mot den nya försökspersonen, så jag slapp se Rissen i ansiktet. Jag var upprörd, men inte huvudsakligen över hans oför-

skämdhet mot mig. Vad som retade mig i mycket högre grad var hans allmänna påstående. Vilket outhärdligt tillstånd han målade ut – där alla medsoldater som kommit till mogen ålder gick omkring med kroniskt dåligt samvete! Fast han inte direkt sade ut det, kände jag det dunkelt som ett angrepp mot de värden jag ansåg vara de heligaste.

Han måste ha märkt det avvisande i min ton och förstått att han gått för långt. Vi arbetade vidare utan andra samtal än de helt nödvändiga och sakliga.

George Orwell

”All animals are equal. But some animals are more equal than others.” Denna ironiska beskrivning av samhället ger den engelske författaren George Orwell (1903–1950) i sin bok *Djurfarmen* (1945). Samma prägel sätter han på skildringen av framtidssamhället i *1984* (1949). Vi har lämnat årtalet 1984 bakom oss men måste kanske ändå se upp så att vi inte hamnar i den Orwellska marträmmen med avlyssningsapparater och ”tankeförbrytelser”, med polisspioner och auktoritära ledare som Storebror (finns han?) och med ständiga krig som ingen begriper orsaken till.

1984

Smärtan strömmade genom Winstons kropp. Visaren måste vara på sjuttio, sjuttiofem. Denna gång blundade han. Han visste att fingrarna var där fortfarande och att de fortfarande var fyra. Det viktiga var att på något sätt behålla livhanken tills anfallet var över. Han märkte inte längre huruvida han grät eller inte. Smärtan minskade åter. Han öppnade ögonen. O'Brien hade dragit tillbaka spårken.

– Hur många fingrar, Winston?

– Fyra. Jag tror att det är fyra. Jag skulle se fem om jag kunde. Jag försöker se fem.